

տեսայ ուղիղ մը, որ մարդուս ամենափափափուկ մասն է, այդ խեղճ կամ վաճաճ մտածութեանց կեդրոնը՝ քարի կտորի մը վերածուած՝ ստոյլին վրայ կը կենար։

Գարձեալ անբացատրելի եղաւ զգացումս՝ երբ «միտտանի սեղանի մը մակերեսոյթը» մարդկային անդամոց քարացեալ կտորներով տարօրինակ կերպով բանուած տեսայ, Հոն արին, ուղեղ, լեարդ, մաղձ, թոք, և ուրիշ տարրեր մոյպդի պէս հիւսուած կը գտնուին. իսկ սեղանին մէջտեղը քարացած գեղեցիկ ձեռք մը կայ, որ շարժական կցուածքով ապարանջան մը կը կրէ և թափանցիկ է։ Չանց չընենք յիշել՝ առ Նափոյէտն Գ. ընծայած ուրիշ միտտանի մը, որ նոյնպէս քարացեալ անդամներով, արեամբ և մաղձով բանուած է։

Այս գիտնական անձինքի գիւտին նշորհիւ՝ կարելի եղած է նաեւ ամբողջ մարմիններ քարացնել. և յիշատի բազմաթիւ օրինակներ կան Նափոյի գերեզմանատան քանի մը նշաւաւոր յիշմներուն մէջ։

3. Բայց ամենէն հրաշալիւ՝ Մարինիի երրորդ դրութիւնն է, որով մարմինը իրենց բնական վիճակին մէջ կը մնաս, և իրենց ճկունութիւնը, գիւրթաթեթիւնը չեն կորսնցուցներ։ Յիշատի այսու՝ աւելի խորին կերպով կ'ըմբռնենք արուեստագիտին ճարտարութիւնը և հանճարեղ ըլլալը. որովհետեւ այս եղանակով Մարինիի ձեռքը պատրաստուած մարմնոց անդամները և յօդուածները՝ կը ծալուին, երակները, շիղերը, աւիշները, և այլն, այն աստիճանի բնական վիճակի մէջ կը գտնուին, որոնց միայն կարծես հոգի կը պակտի կամ շարժիչ գորութիւն։

Տ. Մարինիի այս կերպով զմտած գիտնէրն՝ բժշկութեան, վիրաբուժութեան անդամազննութեան համար, մեծամեծ նպաստներ կարող են մատուցանել։ Սրբարութեան պաշտօնէից համար ալ շատ մեծ օգուտներ ունի այս գիւտը. որովհետեւ, եթէ ուզուի, վիրաբուժուած դիակները քիչ ժամով առնելով վիճակի մէջ կը պահէ՝ քննութիւններ ընելու համար։ Իսկ եթէ ընդհանրանայ ասոր գործածութիւնը և Մարինիի խրախոյս տրուի, այն ատեն անշուշտ մեծ օգուտ պիտի ընէ բժշկութեան և անդամազննութեան պարագայ անձանց, թէ՛ այս եղանակաւ զմտած մարմիններու վրայ ընեն իրենց փորձերը։

Մարինիի դրութիւնը, դեռ շատ աւելի մեծամեծ օգուտներ կրնայ հասցունել մարդկութեան. որովհետեւ ինչպէս ցամաքային, նոյնպէս ծովային կենդանեաց և բուսոց ամբողջ հաւաքածոյներ, իրենց յատուկ գոյններով, ձեւերով անարատ կը պահուին, և կարծես թէ այն ինչ ծովէ դուրս ելած են։ Ասոր

ալ շատ օրինակներ կան համալուար բժշկին քով, որոնց մէջ տեսնելու և քանդանայութեան է՝ իւր ամբողջութեամբ անարատ պահուած ծովամայրը՝ ապակեայ ընդունարանի մը մէջ։

Տ. Մարինիի դրութիւնը իւր բարձրագոյն կէտին հասաւ վերջին գործովն, այսինքն, Գուլիերմո Մանֆիլդիէ Կարդինալին մարմինը զմտելով՝ չորս օրուան մէջ։ Այս բարեխառնակ անձին դիմաց վրայ՝ կարծես տոգորուած են իրեն յատուկ բարեպաշտութիւնը, որոնք զիրար սերտիւ կ'ողջագործեն։

Այսքան համառօտ տեսութիւնս յուսանք՝ թէ գէթ գաղափար մը տուաւ արդիւնաշատ անձի մը արժանեաց վրայ, և իւր գիւտին մարդկութեան հասուցած և հասցնելիք նպատակ մասին։ Սակայն դժբախտաբար գիտնականն Մարինի՝ իւր ծերութեան տօնց մէջ անխթան կը գտնուի, տեսնելով որ իւր վատաւոր անկողնէ կը մնայ, և ցաւօք սրտի կը տեսնէ՝ որ զրեթէ կարեւորութիւն չեն տար իրեն գիւտին, որով ինքն ալ իւր գրութեանց գաղտնիքը՝ իրեն սեփական կը պահէ։



ՆԱՆՈՒՅՍ ՆԱՆՈՒՅՍԵՅ



1. Շարժում լրագրի մէջ (1898, թիւ 56) Խումանյան պաշտօնից վրայ մարմնի լեզուի մասին քննադատական մը կը կարդամք Գաւեր-Արշալոյսի յօդուածով։ Պատ. յօդուածագիրը իւր քննադատականին վերնագիր դնելով Հայերէնը հաց չի տար. կը գրէ. «... մեր ուսմանակալ եղբայրները արժամարհական ակնարկ մը միայն կը նետեն իրենց մայրենի լեզուին վրայ, աւարկելով թէ անպէս բան մըն է, առանց ու եւ գործնական օգտակարութեան... չեն վարարել պատասխանելու գիտողութիւններու — Հայերէնը քիչ պիտի ընենք. հաց չտար Հայերէնը — » ։ Եթէ Հայերէնը իրենց հաց չի տար, բայց իրենց սիրած ազգին միակ մեղուդը կու տայ։ Ե. եթէ հայ պանդուխտը օտար երկրին մէջ Հայադիւն կ'ուզէ պահել, պէտք է պահել իւր մայրենի լեզուն, որ իւր կիսալործան էութեան աւանդէն ուժեղ նեցուկներէն մին է։

2. Նոր կեանքի (1898, թիւ 17) մէջ կը կարդամք՝ թէ Վ. Սրբյակ Զօպանեան կը շարունակէ իւր ցեղը և իւր կատարած գերը Թրան.

րիչ շատ մը ազգային հարուստներ, այժմ մի քանի ազգային գրականութեան պատուաբեր սղջատ բանասէրք, պիտի չժողովին իրենց փայլուն գրականական սապարէզը և պիտի չլվտէին ստորին արհեստներ՝ ի գիւտ օրապահչիկ չոր հացին ։

8. Միհմուտի Սիպար (5 սեպտեմբեր 1898) լրագրին մէջ կը կարդամք դպրոցի և դպրոցական վերնագրով՝ օգոստոսար յօդուած մը, որուն հետեւեալ մի քանի տողերուն արձազանք կ'ըլլայնք. «... շատերն դեռ նոր կը սկսին իւրեանց գողցողուն ոտքերն Կարոցին սեմէն ներս խոթել, լաւ համոզուած ըլլալով որ՝ ճիշդ հնդկէ պիտի սկսին իրենց ապագան երկանկութեան և կամ՝ ապերիւանիկ վիճակաց հիմը դնել... ամէն Կարոց յանախող տղայք և ամէն Կարոցաց վարիչք, Տեսուչք և Կատարուք իւրեանց նպատակին կը հասնին՝ արդեօք թէ ոչ, առա ինչ որ կարելոր (երանք) թէ ամէն դպրոցի վարիչք կարենային լաւ բժրոնել ասոր կարելորութիւնը և ուշադրաւ է ։ » ։ Վարիչք կը հասնին այս նպատակին՝ պարիսնց պատարանելու կրօնական, քաղաքական, իմաստուն աշակերտներ, եթէ վարչական լուրջ դատարարական թիկունք ըլլալ ծնողական պահանջուած կրթութիւնը ։

9. Շարաթներով գուժեց և կը գուժէ հայ օրագրութիւնը Դրեանցի (բառ ոմանք Թուրքան) մասը ։ Այս հոգակատոր ազգային կատակերգական իւր ուսմունքը կատարած է Վերետկայ Միլիթարեանց վարժարանին մէջ ։ Միայն և առաջ մասնակցեր է Արեւելեան քաղաքին (1860-63) գերաստաններուն, յետոյ Զմիռնեան Վասպուրական քաղաքին մէջ իւր կատակերգութեամբ հասարակաց մտադրութեան և դրուատեաց արժանացած է ։ Շատ անգամ Դրեանց թատերական սիրելի զգեստն հանած՝ վրձնով իւր հացն ձարել է ։ Միշտ քաղաքական կեանք մը անդուցած է ։ Երբեմն արհեստաւոր, երբեմն նկարիչ և երկար տեսն կատակերգակ ընդհանրապէս մեծ տաղանդները՝ ըլլան բանաստեղծ, ըլլան դերասան կամ նկարիչ՝ կեանքերին թշուառութեան բաժակով կ'անցընեն և կը կնքեն, որուն մասնակցած կը տեսնենք նաեւ Գրեանց, որոյ մասին կը գրէ Արեւելք (4 սեպտեմբեր 1898) « Դրեանց 1891էն ետքը ունեցաւ սաւ կայն Թիֆլիսի մէջ յաղթանակի օրեր ։ Իր երեմամբս գործունէութիւնը ասոնեցաւ իր նպատակ ներկայացմանց առթիւ ոսկի տաւ մացոյցներ, ոսկի տուիւր նուիրեցան իրեն ։ Ի պատիւ իրեն սեղաններ տրուեցան... » ։ Գողցիլ են Ռուսահայք որք միշտ եղբայրագետ և դրաստող եղած են ազգային ստղանդեմբու ։ « Թուրեան (կը գրէ Մշակ N.º 150)

Հայոց բեմի վրայ գործել է 38 երկար տարիներ, գործել է առանց տրտումի, շատ անգամ քաղցած, կարօտ ։ Նրա Կոն-Գրի-գործուն, Աստղագետ, Ինքնիքի բժիշկը, Կոն-գոպտոռած պօստի մէջ Շօպարը, և որիչ շատ դերեր միշտ կենդանի կը մնան հայ հասարակութեան յիշողութեան մէջ » ։ Ինչպէս Պէշիքթալլեանին, Արամեանին, որոնց հետ հայրենակից Դուրեան եւս՝ օգոստոսի 20ին կաթուածով մը տխուր հողին կը մատնէ իւր յոյնած մարմինը ։

10. Պ. Մանուէլեան ծանօթ ազգային գիւտաւոր բնագէտ նոր գիւտ մը եւս կը հրապարակէ, զոր կ'իմանամք Նարժաճ (Թիւ 57) լրագրէն. «... նոր ընկնել գտած է իջային գրութեան վրայ և Պ. Մաթիւսա Տիւլալ, իր վերջին դասախօսութիւններէն մէկուն մէջ նորէն գնահատած է իր երիտաւոր աշխատակցին անխտելի արժանիքը » ։ Քիչ քան չէ Մաթիւսա Տիւլալ հոգակաւոր բժշկի գնահատութեան արժանանալու ։

11. Հոգակատոր ազգային աննշաւորութեան՝ Օտեանի վրայ հետեւեալ հակերճ տեղեկութիւններ կը քաղենք Արեւելք (20 սեպտեմբեր 1898) լրագրէն, ուր Տիգրան Հինգ քեարպէլեանեան կը գրէ. «... Անշուշտ շատերը Օտեանի կեանքով կը հետաքրքրուին ։ Պիտի գտայ օր մը՝ որ կարող գրիչներ պիտի ուղղեն Օտեանի կեանքը ուրուագծել... Օտեան Լամաթիին շափ կը սիրէ նաեւ Այիշանը ։ Կրկնոցակին զրպաններուն մէջ անպատճառ կը գտնէ իր Այիշանի նուագներէն հատորիկ մը, մանաւանդ Տիգրանին և զհայնար « Տիրուցի պատանեակ » ին վրայ... Օտեան Տիգրանին քոց գիտէր զրեթէ ծայրէ ի ծայր » ։ Կարգաւ նոյն թերթին մէջ ունի նիւթ թոյ մասին դեռ աւելի հետաքրքրական երիւթօք մը զոր տեղւոյ սղութեան համար գանց կ'ընենք իշխուի ։

12. Նոր կեանքի սեպ. 15 թիւէն կ'իմանամք հոսանքի ստուգարանութիւնը, զոր ումանք ի բանասիրաց շատ սխալ կը բացաւ տրէին ։ Բուստահայք երբ կ'ուզեն ծաղրել զթրքահայս՝ գանտը կը կոչեն հոսանք. բայց թրքահայն զայն իբրեւ պատուաւոր տխրոյս մը ընդունելու չի վարանել ։ Հոսանքի գիւտի պատճառը Մարկոս Աղաբէկեանին եղած է (1859) ։ Կովկաս եղած ժամանակ Աղաբէկեան քաղաքապետութիւններ ընելով Ռուսիոյ և Թիւրքիոյ Հայոց միջեւ, կ'ըսէր շատ անգամ. [Ինք հոս, Երանք հոն] ։ Հոս այսպէս, հոն այնպէս ։ Հոս, հոն...] ։ Եւ ահա օր մը մէկը փոխանակ [Պարոն Մ. Աղաբէկեանից]՝ գնանք բեղու, կ'ըսեն [Սիր, գնանք հոս, հոս] ։ Այս օրը ստեղծուեցաւ հոսանք ածականը » ։

13. Վերոյիշելալ թերթէն կ'իմոնամք՝ մեր երկրի բարեկամ՝ անդղիական տիկնայց ծափաշարելի գործունէութիւնը. այս ընկերութեան նպատակը և արդեամբք մեծ օգնութիւն կը տեսնեն մեր երկրի խորին, Կիլիկիա, Բիւր, Ձմկածագ, Բալու, Մարաշ, Ձէյթուն, Ատանա, Ուրֆա, Վան, Խարբերդ, Տիարպէշքի. այս վերնոյն մէջ միայն յիշե՛ք սոյն կանանց ձեռնարկը. «Այնտեղի որբանոցին մանչերուն որոշուած է սորվեցնել երեք արհեստ, կահագործութիւն, կոշակակարութիւն և դերձակութիւն, և աղջիկներուն՝ արեւելեան [խալլու] խիսել... կիներուն և որբերուն հիւսած ձեռագործները Անգլիոյ մէջ մեծ ընդունելութիւն կը գտնեն»։ Միայն Կլակօի մէջ, անցեալ տարի, 1,500 անգլ. սոկիի հայկական ձեռագործ ծախուած է»։ Այս ստակները կը գործածուին՝ մեր երկրի մէջ բարեգործական նոր հաստատութիւններ կառուցանելու, և եղածներն բարացնելու։

14. Բիւզանդիան (27 սեպտեմբեր 1898) կը դրուատէ մի քաղ հայ գեղարուեստագէտ որուն նկարչութեան մասին ունեցած մեծ ընդունակութիւնը և մեզ քաղածանօթ է՝ Փարիզէն թղթակից մը կը գրէ սոյն պատ. թերթին. «Պ. Սարգիս Երկանեան բնիկ Տրապիզոնցի է... Պոլսոյ Կայս. գեղարուեստական վարժարանն, ուր կ'ընէ իւր ճիւղին վերաբերեալ նախնական էփրանները, և ա՛յն տարի առաջին մրցանակ շահելով՝ իր ջրանը կ'աւարտէ շատ փայլուն կերպով»։ Անգղուսք փափաք մը կ'ունենայ դէպ ի Փարիզ երթալու ի կատարելութիւն իւր ձեռնարկած մասնաճիւղին «... յենած իւր անձնական ուժերու վրայ, ինքնօգնութեամբ կը յալողի Փարիզ գալ... Առաւուսները Էջօղ տէ Պօ գ'Ար կ'յաճախէր, կէս օրէ վերջերը Լաւրի Միւզէին մէջ հին արուեստագէտներու գործեր կ'օրինակէր, և երեկոներն ալ Էջօղ տէ գ'Ար տեղորայքի կ'երթար... 1897ին կը յալողի Սալոն Ընդունուի, ներկայացընելով հոն մի դիմանկար... կ'ստանայ Շեֆ տէ գ'Արքիշէն մի վկայական, ինչպէս նաեւ նոյն վարժարանի ստալուիթենէն»։ Սորա մասին թերթերը շատ գովասանք կը խօսին, որուն եթէ նիւթական նպատակներ չպակտնէ՝ ազգային ճշգրտութեամբ նկարիչներէն մին և գուցէ գերազանցը հանդիսանայ։

15. Փաղղիոյ ազգային լրագրէ մը (L'Arménie, 1 Octob. 98) կը տեղեկանամք, որ Տիւրք և Օթոմար Մանթաշօֆ Փարիզէն մեկնելու տունն՝ ազգայնոց մեծ դրամագլուխ մը խոստացած են. որով Հայոց Համար Սէնի եզերքը եկեղեցի մը պիտի կանգնուի։

16. Վերոյիշելալ թերթէն կ'իմոնամք՝ որ

Հայէպի Իտալացի ենթհիւպատը Հրատարակած է Հայաստանի վրայ ընտիր և հետաքրքրական մատեան մը։

17. Ռուսահայոց փակուած 250 ազգային վարժարանները վերտաին կը բացուին, ուր պիտի աւանդուի Հայերէն լեզուն շարաթը վեց անգամ. և ի բաց առեալ կրօնագիտութիւնը, առհասարակ ամէն դաս առւս լեզուով պիտի սորուին։

18. Միւշարտ Ռափայէեան լիկիոնէն յետ խոստապահանք քննութեան՝ 13 աշակերտք զովելի և փայլուն կերպով դասական շրջաններն աւարտեցին, յորոց մեծ մասն ըստ որոշողութեան Մեծ. Տեսչին և Վանացոյ ուսումնական ժողովին՝ արուեստական և Համալսարանական ընթացից արժանացած են. այս շրջանաւարտ աշակերտներն Պ. Անտիս Անտիսեան Աղբիւնուպոլսեցի՝ Հիւպատոսական ուսման կը պարապի. նոյն քաղաքէն Պ. Արաւ Պարտիպանեան ձարտարապետութեան, Կարնեցի Պ. Պետրոս Տէրմանալեան՝ Մեքենագիտութեան, Տրապիզոնցի Պ. Վարդ Եւազրձեան՝ Երկրաշափութեան, Ջմկածագցի Պ. Միւսա Լազրիկեան՝ Մեքենակոնութեան, Պօլսեցի Պ. Հրանտ Գարանֆիլեան՝ Երկրաշափութեան, Մլեցի Պ. Յովսէփ Կոստեան՝ վաճառականութեան, քաղաքիս բարձրագոյն թագաւորական վարժարանի մէջ, Տրապիզոնցի Հրանտ Ռափայէեան՝ Կաշէգործութեան, Երզնկացի Պ. Մկրտիչ Թէրզեան՝ Տնտեսագիտութեան, Աստղեմէ գառ սոյն Լիկիոնին մէջ կ'աշակերտի Պօլսեցի Պ. Պ. Ոսկեան և Պ. Ե. Թէրզեան՝ աշակերտք ճարտարապետութեան, Պ. Պ. Ա. Ճէնտիքեան և Ս. Կարլուսեան ուսանողք վիմագրութեան և փորագրութեան. Տրապիզոնցիք Պ. Ա. Բարկենդեան, ուսանող փայտեայ զարդարուն քանդակագործութեան, Պ. Յ. Գարակոցեան՝ աշակերտատաղձագործութեան, Պ. Ալիյան Սահարձեան՝ աշակերտ ձուլագործութեան և մեքենագործութեան։

19. Ի սէր գիտութեան և երկրաբանական հետազոտութեանց գոհուցաւ համալիւնիէն Ա. Արծրունի, որ Ալիւնով ուսու մայրենի լեզուն, գիտութիւնը Միակով մշակեց ի Հայո, և Կերմանիոյ Համալսարաններու մէջ Հմտալեզ հմտաբանական դասախօսութեամբը Հոլանդեցաւ մեծ գիտնական Հայ անձնուորութիւն մը, պարծանք Հայութեան և Արծրունի տոհմին։

20. Չե՛ք զրանար մեր այս Հանգեւ հանդիսիցի մէջ երկտող մի շնորհել պատ. Հանդէս ամսօրնայի, ծանօտանալու, որ սոյն թերթը կը շարունակէ իւր փայլուն ընթացքը՝ Հրատարակելով Վիեննական Միութեան

րեան Մեծ. Հարց և մանաւանդ ազգային բա-
նասիրաց Հայ-գրական յոգուածները, Նոր
հրատարակութեան և յրագրական կարեւոր
ներկոց վրայ քննադատութիւնը, առանց
թերթէն դուրս թողալ Ազգային յրագրաց բա-
վանդակութիւնը, թղթակցութիւն, ծանու-
ցում: — Սոյն թերթէն կ'իմաստամբ, որ Ծրանը.
Յովսէփ Վեհ. Ապստը օգոստոս 30ին, այցելած
է մեր Մեծ. Ներաբը տպարանէն ցուցա-
հանդէս դրուած առարկաներուն: Նորին
Վեհափառութիւնը քառորդ ժամէ աւելի հե-
տաքերութեամբ կը դիտէ՝ այն տպարանին
ընտիր և ազգին պատուաբեր հրատարակու-
թիւնը, որոշ շատ և շատ զիւղեցիկ կը գտնե-
ականէն աւելի աչքի կը զարնէ Գեր. Այտը-
նեան Արքայնոր երիտասարդութեան ժամա-
նակ գծագրած Հայերէն մեծ երկրագունտն,
որոյ մասին Նորին Վեհափառութիւնը առ
Գեր. Հեղինակն կ'ըսէ. «Կը շնորհաւորեմ,
շատ զիւղեցիկ գործ է»:

21. Հրանտ Ասատուր յարգելի խմբագրա-
պետ Պայտ Սրեանք լրագրի իւր այս թեր-
թին (1 Հոկտ. 98) մէջ լաւ առաջնորդական
յոգուածով մը կը ցուցնէ թէ Ներսիս Գա-
ցոզ Հայ ուսանողները Բնչպէս կրնան յալող
ապագայ մը պատրաստել, և յայտ մասին
ուսանողաց ծնողք Բնչ միշտ պէտք են գոր-
ծածել: Սորա ընթերցումը կը յանձնեմք
ծնողաց և դաստիարակաց:

22. Բիզպանդիոն Ժողովրդական օրաթեր-
թին մէջ (10 Հոկտ. 1898 թիւ 590) հե-
տաքերական յօդուած մը հրատարակած է
Տ. Նոյնի վ. Դուրեանի փայլուն աշակերտ-
ներէն մին Արզոյ Եր. Տ. Անդրեասեան Պար-
տիզակցին. Հեղինակը այս ողջամիտ յօդուա-
ծով կը ցուցնէ ազգին Հանրութեան ընդու-
նելի արգի Հայերենի վերջնական քերա-
կանութեան մը պակասութիւնը. մեզ այն
յօդուածը խիտ լաւ տեսնուելով սորա ըն-
թերցումը կը յանձնեմք ազգային գրասէր
հասարակութեան:

23. Արդէն առանց մանրամասնութեանց
համառօտ ծանուցմամբ ի Բազմալիպիոյ յայ-
տարարած եմք ընթերցողաց՝ Հայկական Աս-
տնագիտութիւն ծանոթ երկին տպագրու-
թեան ձեռնարկներն, սակայն տեսնելով բա-
նասիրաց և բարեկամաց անշափ ազնուու-

թիւնը նպաստելու առ այս ոչ միայն իւրա-
խուսելով զմեզ, այլ մանաւանդ իրենց սե-
փական այխտութիւնը նուիրելով մեզ,
կարեւոր Համարեցանք մեր վերադիշալ Հայ
մառօտ ծանուցումը Հետեւեալ սողորոսի լը-
րացընել: — Հ. Գարեգին Վ. Զարր. ծանօթ
Հեղինակ սոյն երկին, մինչեւ 1893 յազգիս
հրատարակութեան գրգիւրը աւելցնելով է ա-
ռաջին տպագրութեան վրայ: Իսկ այժմ նա,
մարմնով տկար և հիւանդ, թէպէտ կարող
և արթուն մաք և յիշողութեամբ, չի կրնա
սնծամբ յառաջ վարել զայն. ուստի այն
գործը յանձնուած է Յարգոյ Հ. Ա. Դազի-
կեանի, որ զայն այժմ կը կարգադրէ ըստ
կարգի անուանց Հեղինակաց, և իւրաքանչիւր
գրող վրայ համառօտ տեղեկութիւններ կու
տայ, յաւելլով միանգամայն այն գրող մա-
սին ի բանասիրաց եղած քննադատութեանց
քաղուած մը: Որով յայտնի կ'երեւի՝ թէ
ինչպիսի հաստոր մը պիտի ձեւանայ այս գոր-
ծու իր կրկին տպագրութեամբն: — Արդ. կը
խնդրենք դարձեալ յազգային բանասիրաց
և ի բարեկամաց՝ որ Հանին սատարել այս
ազգօգուտ, մեծ և արդիւնաւոր երկասիրու-
թեան, յիշելով տեղեկութիւններ, գրոց ցանկ
կեր, և իրենց նոր հրատարակած երկերը, առ
Direction de l'Imprimerie Arménienne
S. Lazare, VENISE, (Italie).

24. Բիզպանի (1 Հոկտ. 1898), Սեփոզման
կառնարան նշանաբան դնելով, Բազմալիպի
հոկտ. Թիւր շատ գուցացուցիչ կը գտնէ իր
շահեկան յօդուածներով, որուն ոսկեղեց չնոր-
հակալութիւննիս: Սպա անցնելով Հ. Սիմոն
Նրեմեանի «Հանք և իրենց Ստուգարանու-
թիւն» յօդուածին, աղիտել կու տանք, կ'ըսէ՝
որ տեղ տեղ լեզուի սխալներ կը գործէ, որ
աններելի է Վենետիկցիներուն: Նախ հիւա-
ղային բառ մ'ուշագրութիւնս գրուեց, այն
է, «Հանքային» փոխարին «Հանքային»: Եւ
կը յաւելու. «Տարիներ առաջ Գեր. Այտը-
նեան այս բառի մասին իր վիճիւր տուած է»:
Գեր. Այտընեանի Գեներալ Քերակառնարանը
իրաւի սահմանադրական Հայկապա կոթող
մ'է գրաբարի և աշխարհարարի միջու, բայց
ներուի մեզ Հարցընթ Զարգոյ յօդուածագրին
Ազգոյ՝ աշխարհարար լեզուն Գեր. Այտընեանի
տուած վճիռներէն (նկատմամբ քերականա-

1. Առանձին տեղեկութիւններ Հարգողած են
մեզ ի միջն այլոց Սուքիաս Վ. Պարոնեան, Մա-
գիարոս Գրիգոր Խալաթեան, Գր. Էֆ. Ալօօ-
յանեան, և վերջերս Սիմոն Էֆ. Գառաբաճեան՝
յոգած է մեզ իւր աշխատասիրած Մատենագի-
տութիւնը՝ լսելով որ կրկին տպագրուել պա-

տրաստութիւն կը տեսնեմք: Զերմագին չնոր-
հակալութիւն, անհուն, մանաւանդ վերջնայն
որ այսպիսի գործոյ մը հրատարակութիւնը՝
առ զանազան ուժերէ վեր ըլլալն զգալով, իր
սիրալիբ քրտանց պտուղը հանցեալ նուիրել
մեզ:

կան կանոններուն) քանի՞ն կը պահէ այսօր ոչ ապաքէն Աշխարհարար զերականութեան պէտքեր կը զգացուին նորէն, և պիտի զգացուին ելլէ այսպէս փոխանակ զայն մաքրել ջանալու՝ ռամկարանութեամբ ու սխալ բար-դութիւններով ծանրաբեռները ու միշտ ետ երթնալը, Բանանք կարգաւորեալ Գեր. Աշխրեանի տուած վճիռները, էլ 294-5, « Յաշնականի կամ բայանուան ք զիրը գուրս կը թու-ղուի, զոր օրինակ. Մեղք. մեղ-աւոր. անմեղ: — խելք. խել-ացի. — փառք. փառ-աւոր, և այլն, և այլն: Կը զարտուղին աշխարհարար ածանցմանց մէջ (աշխարհարար ածանցումը օրն է, ռամկօրէն) չանքային, փորձանքաւոր, ցուցանքաւոր, բառերն » — և էլ 305, 832 պարբերութեան մէջ, յետ դնելու ըստ օրինի բարդուած լարամիտ, ուղղափառ, կա-ռավար, կոտորած, գրատուն, բառերը, դիտել ևս տալ՝ որ հանգարան, գրքատուն, և այլն, սխալ բարդութիւնները՝ անհմտ գրիչներու աղբիւրք են: Այդ այս տրուած վճիռները հանքային կարդալու նպատաւոր են, թէ հանային: Այլ չափ ճիւղային կը հնչեն հայ ականջնաց՝ պժոխքային, մեղքաւոր, կառքա-վար, կառքատուն, նոյնպիսի տեղի կը հնչեն հանքարան և հանքային բառերը: Այսու հան-դերմ լատուական յօդուածագրին գիտել կու տանք, որ Հ. Ս. Երեմեան, Անգործարանաւոր մարմնոց վրայ հրատարակած դասագիրք-ը չէ կոչած չանաբանտարիւն այլ չանաբա-քանտարիւն, որպէս զի համբակները այս նու-րութենէն շտաղին, բայց երբ ուրիշ և զիտնոց համար այս տուգարանական բա-ւարանին ձեռնարկեց՝ լուզեց, ակամայ վրի-պակը վերստին կրկնել:

Իսկ գալով « ածուխ » ի ստուգարանու-թեան՝ զոր « անճիթեթ » կը գտնէ յարդ-Յօդուածագիրք, և կը յաւելու, « Եթէ քիչ շատ հարցասիրութիւն ունենար հեղինակ-ը՝ ճատ դիւրաւ պիտի համեմատէր Պարս-կերէն چرخ (բառին հետ՝ որ վիճարանութեան նիւթ է դարձեր) », ... և այլն, փութամբ յայտ-նել որ մեզ ծանօթ բառագրոց* մէջ, հան-դերմ մեր բոլոր Հարցասիրութեամբ՝ աղ Կո-սակ բառի չենք հանգիպած տեղեկութիւն ունէինք՝ որ Պարսիկը ածուխին ենքիչ چرخ

ک' րօնի (ճայնանիւններն ալ դնենք՝ որ եկկիչը ۛۛۛۛۛ Էկարդացուի, և նոր խնդրոց տեղիք չտայ) . բայց چرخ, ածուխ նշանակութեամբ՝ առավին անգամ կը լսենք, կայ ագիւխ چرخ բառ մը՝ որ կը նշանակէ փստած ընկոյզ, և այլն. Կը խնդրենք յարդ. Յօդուածագրէն՝ որ հաճի ցոյց տալ մեզ այդ բառգիրքը, որ-մէ օգտուելով՝ ապագային այսպիսի սխալնե-

րէ գերծ ըլլանք: Բայց եթէ چرخ բառը արդի աշխարհարար պարօններն մէջ կը գործա-ծուի, և այն պատճառաւ բառագրոց մէջ կը պակսի, արդէն խնդիրը լուծուած է. մեր ածուխը Դ դարէն ի վեր (Յաճախ. Ագաթ.) գործածութեան մէջ է, և պարօնի աշխար-հարարը քան զայն կրտսեր է սիմանակաւ: Յօդուածագիրք այս բառերը իբր սխալ օրոյս-գրելէն վերջը կը զարմանայ, թէ « ինչո՞ւ Պրօֆ. Բ. Պատկանեանի համեման Ռուսե-րէն ուսումնասիրութիւնը՝ ուրկէ շատ օգ-տուած կը կարծենք, տեղ մը յիշելու չի բա-րեհաճիր »: Անշուշտ Հայր Երեմեան յօժարու-թեամբ պիտի օգտուէր այս գործէն՝ եթէ իրեն ծանօթ ըլլար:

Վերջապէս կը փափաքէինք գիտնալ՝ թէ Մասի ծագումն ինչպէս հիթանոսական կրնայ ըլլալ, զոր Մատաղի համար կրնամք ընդո-նիլ նշանակելով՝ որ սոյն յօդուածը գորդին նպատակն է պարզել Մասի և ոչ թէ Մա-տաղի ծագումը:

25. Արարխութեամբ կը յայտնենք, որ Մուրճի հմտու խմբադարպետը Պ. Ա. Արաս-խանեանց Հայկական հանրագիտակ բառա-բան մի կ'երկասիրէ:

26. Ըստ հին տօմարի սեպ. 27ին բացուած է հայ մեծ վիպասանին Ռաֆֆիի մահաբա-նը, որ մարմարէ սպիտակ բարձր քնարա-զարդ սիւն մ'է, և պատուանդանը կը կրէ հեղինակի « Ձայն տոր, ով ծովակ » ստանա-ւորէն մի տող:

27. Աղբոյ խմբադարպետաց Մորթն և Տա-րազ թերթերուն կը յայտնենք, որ Նորհայեա-լութեամբ ընդունեցանք իրենց առ մեզ բրած դիտողութեան մի կէտը, այն է ազգային թեր-թերու յօդուածոց ցանկին վրայ փոխանակ քաղաածոյ բառ գործածելու՝ պարտականո-րիւն դնելին: Սա մի անգամ ուշադրու-թենէ փրկել է և յալորդ թերթերու մէջ ուղղուել է (թո՛ղ ալլէ վրիպածները, որոց մասին կանխաւ կը խնդրուի ներողամտու-թիւն), թէեւ տակաւին յիշեալ իրաւացի ազգարարութիւնն մեզ չէր Հասած: Բազմա-վիպի այս արտատպած ցանկին նպատակն է

* Բառարան պարսկերեն՝ Գեորգ Գլիեր Տէր Յովհաննէսեան. — Բառագիրք երեքնկոտնան՝ Հ. Ամբրոսիոս վ. Քիւփէլեան, — Միհրան Ա-բիկեան, — Պօղոս Գալըպեան. — Գամառի Ֆրանսէվի՛ Սամի պէյ. — Միքայիլ իւլ լուդար. — Լոպար Օւմանկիչ. — Լոպարը Նամի. — Լոպար Էպոն Ջոնա, և այլն:

առաջնորդական բոլոր ազգային թերթերու ամենէն հետաքրքրական և հայ գիտութեան վերաբերեալ յօդուածներու քաղուածոյն օգտակար ընել հայ բանասիրաց: Սակայն յակամայս տեղոյ սղութեան պատճառաւ կը ստիպուիմք հանդէսներու ցանկէն ինչ ինչ յօդուածներ (զորս չենք մոռնար յարգելու) գուրս թողուլ, որպէս զի սոյն ցանկին մէջ փոխանակէ նաեւ լրագրաց առաջնակարգ յօդուածներու ցանկն:

ՅԵՆԵԱՅԱԳԻՐ

ՊԱՏԱՍԽԱՆՔ

ԲԱԶՄԱՎԻՊԻ ՍՈՒՐԶԱՆԳԱԿԻՆ

(Պատասխան Սեպտեմբերի ամսաթուոյ երրորդ հարցման):

Հարցում. — Առաջին անգամ ե՞րբ և ո՞ր սկսած է նամակադրողմից գործածութիւնը (timbres-poste). բարձր գին ունեցող նամակադրողմներն որո՞նք են, և որոնց Ռաւաթածունքը աւելի մշտնաւոր են:

Պատ. — Պատասխանն կրնայ շատ երկար գրուիլ, բայց Բաշմաշիկի էջերուն կարեւորութիւնն զմեզ կը ստիպէ սակաւախօս լինել. ուստի պիտի բաւականանանք համառօտակի խօսել:

Ա. Առաջին անգամ 1840ին Անգլիոյ մէջ գործածուած է նամակադրողմի, որուն հետեւած են, Միացեալ նահանգաց 7 նահանգներն (Նիւ-Եօրք, Մէն-Լուի, Պալմիճօր, Բրօքլիտանս, և այլն, և այլն), 1844ին, իսկ 1843ին Հելլենտիոյ նահանգներն և Պրազիլ, 1847ին Մօրիս կղզի և Միացեալ նահանգաց բոլորն. 1843ին կ'ընդհանրանայ Պաւիերա, Պելճիքա, Ֆրանսա եւս ընդունելով:

Դիտող մը պիտի տեսնէ՝ թէ բաղադրակըրթովեամբ առաւել զարգացած երկիրներ աւելի շուտ ընդգրկած են նամակադրողմի գործա-

ծովիւնն, քան նուազ բաղադրակիրթներն, որոնք աւելի ուշ ընդգրկած են:

Բ. Բարձր գին ունեցող նամակադրողմներ չեն պակսիր ամէն երկիրներու նամակադրողմից մէջ. բայց ամենէն սուղ են 1847ի Մօրիս կղ. 1 բէիի, որ կ'արժէ 7000 մարք. և 2 բէիի, որ կ'արժէ 5000 մարք. 1858ին Ռումանիոյ 81 բարան, որ կ'արժէ 2500 մարք. 1875/76ի Աֆղանիստանի 1 առքին, որ կ'արժէ 1000 մարք. և ուրիշներ 900, 600, 400 մարք արժողութեամբ. իսկ առհասարակ բարձր արժողութեամբ նամակադրողմներն են Աֆղանիստանի, Պրազիլիոյ (հիւներն), Պրունսլիքի, Պրիմայի, Պուէնոս-այրոսի, Սլէյանի (1857—64), Մօրիս կղզ. Ռումանիոյ (Մօլտա-Վալաքիա), Ռուսական լեվանի և Միացեալ նահանգաց (1847—1870/75) նամակադրողմներն: Բայց անհամեմատ աւելի սուղ են այն ամէն նամակադրողմներն, որոնք կը ներկայացնեն մասնաւոր զարտուղութիւն մը, կամ գոյներու, կամ տպագրութեան, և կամ զիրքի (օր. tète-bêche, կամ երկու երեսն տպագրուած) սխալներով:

Գ. Հիմա հաւաքողներ շատ կան, որոնք իրենց շրջանակին մէջ ծանօթ են, որով աւելարեւի է նշանաւոր հաւաքիչներու անուններն ճշգրտութեամբ շարել. բայց ինչպէս որ շատ անգամ գործադրողին մեծութիւնն, երեսն ելած գործին արժէքն կը մեծցնէ, սոյնպէս հաւաքիչներուն երեսելի անձ մ'ըլլալն ալ հաւաքածուն ալ երեսելի ըրած է, ինչպէս Ռուսիոյ հանգուցեալ Զարին և Կալլուի իշխանին հաւաքածուներն, որոնք ամենէն երեսելիներն են ամենէն շատ յիշուածներն են:

ԱՐ. Յ. ԱԼ.

Կ. Պոլիս 3/17 Սեպտ. 1898:

